

Leah Jodaa Setså

Å leve som døv i en hørende verden

Norsk tegnspråk og det flerspråklige Norge

Bacheloroppgave i Lektorutdanning i Nordisk

Veileder: Rikke van Ommersen

Mai 2024

Leah Jodaa Setså

Å leve som døv i en hørende verden

Norsk tegnspråk og det flerspråklige Norge

Bacheloroppgave i Lektorutdanning i Nordisk
Veileder: Rikke van Ommersen
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.1 I DENNE OPPGAVEN	1
1.2. BAKGRUNN FOR VALG AV PROBLEMSTILLING	1
2. METODE	2
2.1. VALG AV FORSKNINGSMETODE	2
2.2. GENERALISERING AV EKSEMPLENE FRA LØKKEN & RINGSØ (2013)	2
3. TEORI	3
3.1 NORGE SOM FLERSPRÅKLIG SAMFUNN	3
3.2. TEGNSPRÅK SOM FULLVERDIG OG OFFISIELT SPRÅK	3
3.3. ET AUDISTISK SAMFUNN	4
3.4. SPRÅKIDEOLOGIER KNYTTET TIL NORSK TEGNSPRÅK	5
3.5. SPRÅK OG IDENTITET	5
4. ANALYSE OG DRØFTING AV DATAMATERIALE	6
4.1. KOMMUNIKASJONSSVIKT KAN FØRE TIL AVMAKTSFØLELSE OG ISOLASJON	6
4.2. RETTEN TIL TOLK I PRAKSIS	6
4.3. DØVE MENNESKER BLIR FRASTJÅLET SIN MENNESKELIGHET	7
4.4. HØRSELSHEMNING SOM BEGREP	8
5. KONKLUSJON	8
LITTERATURLISTE	10
PRIMÆRLITTERATUR	10
SEKUNDÆRLITTERATUR	10

1. Innledning

1.1 I denne oppgaven

En morgen, på dagvakt i avdelingen, gikk tegnspråklig sykepleier inn til pasienten og spurte hvordan det hadde gått siden forrige gang vedkommende var på vakt, som var kvelden før. Pasienten sa at han ikke hadde sover særlig godt den natta. Videre fortalte han at han hadde ringt på alarmen for å varsle sykepleieren på nattevakt om at han hadde vondt i magen. Han fikk da en tallerken med et par brødskiver (Løkken & Ringsø, 2013, s. 35).

Hele 15% av deltakerne i *Norsk Sykepleierforbund* er helt eller delvis enig i påstanden om at «språkproblemer på min arbeidsplass har ført til fare for liv og helse». I samme undersøkelse svarte hele 40% av medlemmene at de er helt eller delvis enige om at språkproblemer på arbeidsplassen deres har ført til dårligere omsorg for pasientene (Svendsen, 2021, s. 217). Selv om det ikke var fare for liv i det innledende eksempelet, bør kommunikasjonssvikten som skjedde mellom nattevakten og den tegnspråklige pasienten, likevel sees på som alvorlig. Løkken & Ringsø (2013) understreker hvordan slike tilfeller kan føre til at man som pasient ikke prøver å forklare mer i frykt for flere misforståelser og til at man gir opp å si ifra om ting som er vanskelig (Løkken & Ringsø, 2013, s. 37). Dette eksempelet illustrerer hvordan språk ikke bare er et kommunikasjonsredskap, men også et maktinstrument (Svendsen, 2021, s. 28). Som tegnspråkbruker kan man ofte oppleve en følelse av maktesløshet, etter å ha opplevd ulike former for kommunikasjonssvikt gjentatte ganger, og ettersom samfunnet blir formet etter majoriteten, som altså er hørende norsktalere. Man kan anta at sykepleieren i eksempelet ovenfor ikke bevisst gikk inn for å misbruke sin maktposisjon, men likevel oppstår det et asymmetrisk maktforhold når det kommer til kommunikasjonen mellom pasienten og sykepleieren, som følge av at pasienten ikke får uttrykt seg og blir fratrukket de rettighetene man i utgangspunktet har som både pasient og samfunnsdeltaker.

Formålet med denne oppgaven er å belyse situasjoner som eksemplifiserer *audisme* og diskriminering av tegnspråk i det norske samfunnet, og dette vil belyses gjennom sosiolingvistiske begreper og teori. Utgangspunktet for denne problemstillingen er situasjoner som blir beskrevet i artikkelen «Døv pasient, hva nå?» (2013) av Marita Løkken og Torill Ringsø, som omhandler møtet mellom hørende og døve i helsevesenet. I tillegg ønsker jeg å ta i bruk sosiolingvistisk teori som utgangspunkt til å diskutere hvor vidt begrepet «hørselshemming» fremmer et negativt ladd syn på døvhets, samt drøfte observasjoner som jeg selv har gjort i min uoffisielle rolle som tolk i en begravelse.

1.2. Bakgrunn for valg av problemstilling

Høsten 2020 begynte jeg på et årsstudium i norsk tegnspråk ved Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet. Alle professorene på studiet var hørselshemmede og hadde norsk tegnspråk som sitt førstespråk, og i løpet av året hadde jeg ikke bare fått pragmatisk kompetanse, men også sosiolingvistisk kompetanse om tegnspråk. Jeg fikk et innblikk i hvordan tegnspråkbrukere gjennom historien har blitt undertrykt og møtt av hørende med stereotypiske språkholdninger eller helt uten sosiolingvistisk kunnskap om tegnspråk. Norsk tegnspråk er altså et språk som de færreste har erfaring med eller kunnskap om, og historien har vist hvordan manglende kunnskap har ført til at de hørselshemmedes intelligens og suksess dømmes ut fra hvordan de kommuniserer i en

verden som tilrettelegges de hørende (Bauman, 2004, s. 240). Det finnes relativt lite datamateriale om norsk tegnspråk og dets rolle i det flerspråklige Norge, og det å tilføre en sosiolingvistisk kompetanse om dette fagfeltet, som i stor grad mangler i dagens samfunn, er det som ligger til grunn for mitt valg av problemstilling. Selv om min oppgave spesifiserer seg på norsk tegnspråk, så vil kunnskap om dette området også kunne belyse hvordan språk kan bli brukt som maktmiddel på et generelt perspektiv. På denne måten vil det kunne bidra på veien mot et flerspråklig samfunn der språk og språkbrukere blir akseptert og likestilte.

2. Metode

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for metodevalg, og tydeliggjøre hvordan innhenting av data og analysen av denne er forsøkt gjort på en kvalitetssikret måte. Analysen tar utgangspunkt i kvalitativ metode.

2.1. Valg av forskningsmetode

For å understreke hvordan tegnspråkbrukere opplever maktmisbruk og blir møtt med språkideologier som har negative konsekvenser både på individ- og systemnivå, var det viktig for meg å velge en artikkel som belyste dagens utfordringer med det å være døv tegnspråkbruker fra et innenfra-perspektiv. Det var altså viktig for meg at den var skrevet av minst én person som selv var hørselshemmet. En døv person har en *døv identitet* og er med det en del av *døvekulturen*, noe en hørende ikke er (Haualand, 2002, s. 132). Selv om for eksempel hørende tegnspråkforskere, hørende barn av døve mennesker og hørende tegnspråkstudenter, som meg selv, kan kommunisere på tegnspråk, så har vi ingen personlig erfaring eller innenfra-perspektiv på hva det vil si å være døv i «de hørendes verden». Som hørende har man fremdeles tilgang til de hørendes kommuniaktive rom, deres språklige miljø, og dermed er den hørselshemmedes betingelser for deltakelse annerledes enn for hørende som har lært seg tegnspråk (Grønlie, 2005, s. 11). Det er bare de døve som vet hva det vil si å være døv (Haualand, 2002, s. 3). Marita Løkken, en av forfatterne av artikkelen «Døv pasient, hva nå?» (2013), er selv sterkt tunghørt og har tegnspråk som sitt førstespråk. Sammen med tegnspråkforsker Torill Ringsø, har hun trukket fram selvopplevde eksempler på hvordan hørselshemmede tegnspråkbrukere har blitt møtt i helsevesenet. Artikkelen er altså et produkt av et samarbeid mellom én hørende høgskolelærer som forsker på tegnspråk og døvekulturen, og en sterkt tunghørt sykepleier som tar mastergrad i funksjonshemming og samfunn (Løkken & Ringsø, 2013, s. 35). På denne måten har artikkelen utgangspunkt i både en hørende persons perspektiv, som har pragmatisk og sosiolingvistisk kompetanse når det kommer til norsk tegnspråk, og en hørselshemmet persons perspektiv, som har mulighet til å drøfte selvopplevde situasjoner som hun har opplevd som følge av sin døve identitet og gjennom å ta i bruk sin akademiske kompetanse om funksjonshemming.

2.2. Generalisering av eksemplene fra Løkken & Ringsø (2013)

Ettersom eksemplene som blir brukt i Løkken og Ringsø (2013) er selverfarte, er det ingen måte vi kan sjekke hvor legitime de er. Likevel samsvarer mange av observasjonene med de undersøkelser og opplysninger som blir gitt i andre fagfelleverderte artikler og bøker. Innledningsvis nevnte ble det nevnt at hele 40% av medlemmene i *Norsk Sykepleierforbund* er delvis eller helt enige i at språkproblemer på arbeidsplassen har ført til dårligere omsorg for pasientene, og det er nettopp dette vi ser

eksempler på i «Døv pasient, hva nå?» (2013) (Svendsen, 2021, s. 217). I løpet av denne oppgaven vil det også trekkes inn annen teori som underbygger hvordan eksemplene fra Løkken & Ringsø (2013) ikke er enkelthendelser som kun har skjedd én gang, men hvordan de ser ut til å være en del av et gjentakende mønster som er representativt for mange døve og hørselshemmede. Drøftingen av mine egne observasjoner vil også underbygge dette.

Jeg har forsøkt å være kritisk til egne tolkninger, og det bør vektlegges at selv om jeg har tatt utgangspunkt i erfaringene til hørselshemmede personer, så er mine egne tolkninger og avgrensninger likevel påvirket av det faktum at jeg ikke har noen form for hørselsnedsettelse. Likevel har jeg akademisk bakgrunn når det kommer til norsk tegnspråk og hørselshemming, og kan kommunisere på norsk tegnspråk selv, og på den måten vil jeg kunne bidra med informasjon og tolkninger fra et forskningsperspektiv, samt ta i bruk min akademiske kunnskap og ferdigheter til å analysere egenerfarte situasjoner mellom hørende og hørselshemmede mennesker.

3. Teori

I denne delen av oppgaven ønsker jeg å gi leseren et innblikk i den historiske bakgrunnen til norsk tegnspråk og hvordan språket har blitt utsatt for diskriminering, samt introdusere leseren for de teoretiske begrepene som jeg vil anvende i analyse og drøfting av eksemplene.

3.1 Norge som flerspråklig samfunn

Ettersom det finnes utallige mange varieteter innad i språk og at forskjellen mellom språk og varieteter er vanskelig å definere, er det utfordrende å gi et nøyaktig tall på hvor mange språk som finnes i verden. Språklig varietet er en variasjon av et språk, og det kan både være snakk om for eksempel dialektologisk variasjon eller sosiale variasjoner (Svendsen, 2021, s. 26). Selv om nøyaktig antall språk i verden er vanskelig å anslå, har språkforskere anslått at det finnes mellom 6000 og 7000 språk i verden. Dersom man ser på dette i lys av at det finnes omtrent 200 nasjonalstater i verden, vil det i de aller fleste land finnes mer enn ett språk (Svendsen, 2021, s. 23). Man kan altså si at Norge er et flerspråklig samfunn, men hvorvidt nordmenn er positive til dette og gir rom for språklig varietet er en annen sak.

Bente Ailin Svendsen skriver i *Flerspråklighet; til begeistring og besvær* (2021) om hvordan det kun finnes to offisielle språk i Norge: norsk og samisk (Svendsen, 2021, s. 33). «Med *offisielle språk* forstår vi språk som man etter statlige lover og regler er forpliktet til å bruke offentlig i kommunikasjon og administrasjon» (Svendsen, 2021, s. 25). I et forsøk på å styrke norsk språk i alle områder i samfunnet, la regjeringen i 2020 frem et forslag til en ny språklov, og denne språkloven kan sies å anerkjenne Norge som en flerspråklig nasjon på en måte som aldri har blitt gjort tidligere. På denne måten beskytter man et flerspråklig Norge også i framtiden (Svendsen, 2021, s. 46). Dette forslaget til ny språklov gikk igjennom i mai 2021, hadde ikrafttredelse fra og med 2022. Språkloven innebærer at offentlige organer tar ansvar for å bruke, utvikle og styrke bokmål og nynorsk, og samiske språk, samt verne og fremmer kvensk, romani, romanes og norsk tegnspråk (Språklova, 2021, § 1).

3.2. Tegnspråk som fullverdig og offisielt språk

Tegnspråk ble altså ikke beskyttet eller fremmet av språkloven før i 2022. I dag regnes språket som det *offisielle* tegnspråket i Norge, og er et språk hvorav det språklige og

kulturelle uttrykket skal behandles som likeverdig med norsk talespråk (Språklova, 2021, § 7). Med dette medfører det en form for anerkjennelse og aksept av språket som man som tegnspråkbruker ikke har opplevd tidligere. Norsk tegnspråk kan altså sies å ha fått blitt en del av det språklige mangfoldet i Norge (Raanes, 2018, s. 531). Det representerer kun en annen måte å oppfatte verden på og en annen måte å uttrykke seg på (Bauman & Murray, 2009, s. 4).

På tross av at norsk tegnspråk er anerkjent som et fullverdig språk i dag, har det altså ikke blitt behandlet som et i løpet av historien, og det er fremdeles mange i dag som hevder at språket ikke kan sidestilles med et talespråk. Tegnspråk har ofte blitt sett på som en gjengivelse av norsk talespråk eller en teknikk for å hjelpe hørselshemmede med å oppfatte talt norsk (Raanes, 2018, s. 514). Dersom man ser på språkets morfologiske, syntaktiske og pragmatiske oppbygning, vil man kunne se at også tegnede språk har et fullverdig språkssystem, og at de er selvstendige språk som på ingen måte bør sees på som gjengivelse av talespråk. Norsk tegnspråk baserer seg på visuelle og manuelle uttrykk (Raanes, 2018, s. 514). Det har egne morfologiske og syntaktiske regler, og består av ulike håndformer, bevegelser og mimikk som utføres etter bestemte regler (Svendsen, 2021, s. 45). Forskjellen mellom talte og tegnede språk er altså kun knyttet til produksjon og persepsjon (Raanes, 2018, s. 515). Der talespråk er tilrettelagt hørselen, er tegnspråk et naturlig språk som er syntaktisk strukturert på en måte som skal være effektivt for synet (Grønlie, 2005, s. 23). «Talespråk og tegnspråk i én nasjon kan derfor ikke være det samme språket, der tegnene er synliggjøring av det talte språket. Et naturlig språk må være effektivt» (Grønlie, 2005, s. 23).

3.3. Et audistisk samfunn

I en lang periode trodde man at det å kunne *snakke* var hele essensen av det å forstå språk og det å kommunisere. Essensen av språk er ikke evnen til å tale, som tenkt tidligere, men evnen som den menneskelige hjernen har til å skape språk (Bauman & Murray, 2009, s. 5). I løpet av historien har døve sjelden blitt behandlet med den integriteten som et menneske burde behandles med, og de har blitt utsatt for såkalt *audisme*. Begrepet audisme innebærer diskrimineringen av døve mennesker hvor man dømmer en persons intelligens og suksess basert på hvordan vedkommende kan kommunisere i en kultur som er tilrettelagt hørende mennesker (Bauman, 2004, s. 239-240). Audisme kan sies å være den hørende persons måte å, bevisst eller ubevisst, dominere og demonstrere autoritet over en døv person eller døvekulturen (Bauman, 2004, s. 241).

En audistisk tankegang er et resultat av at samfunnet har utformet et syn på hva som oppfattes som normalt, og at alt det som avviker fra dette synet blir oppfattet som unormalt. En slik tankegang har ført til at hørselshemmede har blitt møtt med diskriminering både av språk og identitet i skolesammenheng, i møtet med helsevesenet og i samfunnet generelt (Bauman & Murray, 2009, s. 1). Samfunnet prioriterer og vurderer etter majoriteten, som i dette tilfellet er de hørende (Grønlie, 2005, s. 55 – 57). Det er altså et privilegium å være hørende i en verden hvor 99% av verdens populasjon kan høre (Bauman, 2004, s. 241). Døvhets er på ingen måte et sosialt avvik, men døvhets har på denne måten likevel blitt gjort til et sosialt konstruert avvik (Haualand, 2002, s. 58). Man kan ta i bruk språket for å påvirke eller strukturere andres opplevelse av noe, og velge hvem som skal inkluderes og hvem som skal ekskluderes i ulike situasjoner (Blakar, 2006, s. 116; Svendsen, 2021, s. 28). Språket kan altså bli brukt som et maktinstrument gjennom flere metoder.

3.4. Språkideologier knyttet til norsk tegnspråk

Det å være døv har gjennom mange år blitt sett på som et tap, der ord som for eksempel «hørselstap» er med på å fremme døvhet som noe mangelfullt (Bauman & Murray, 2009, s. 2). Bauman & Murray (2009) foreslår at man istedenfor å referere til et «hearing loss», altså et hørselstap, burde ta i bruk begrepet «deaf gain», som vi på norsk kan oversette til «døv gevinst». (Bauman & Murray, 2009, s. 3). I kommunikasjon mellom døve tegnspråkbrukere kan man observere mange forbedrede egenskaper som man ikke finner i kommunikasjon mellom hørende mennesker. Forskning av døve tegnspråkbrukere har vist hvordan man som døv har en mer velutviklet synsevne, er raskere på å mental avbildning, og har bedre ferdigheter i ansiktsgjenkjenning (Bauman & Murray, 2009, s. 5). Man kan argumentere for at slike egenskaper ikke i stor nok grad blir tatt med i vurderingen når man velger å bruke et begrep som «hørselstap», og at fraværet av hørsel virker til å utkonkurrere alt det som forbedres hos et døvt menneske.

Dette perspektivet på det å være døv har blitt til det vi kaller for en *språkideologi*. Språkideologier er et sett av forestillinger om sosiale og språklige sammenhenger, der forestillingene er relatert til kollektive oppfatninger, maktstrukturer og kulturelle hegemonier (Svendsen, 2021, s. 29). Språkideologier er ofte basert på stereotypiske oppfatninger av språk og språkbrukere, der en stereotypi defineres som en generalisert og konvensjonalisert forståelse av gitte sosiale grupper når det kommer til deres egenskaper og praksiser (Svendsen, 2021, s. 29). De kan komme til uttrykk blant annet gjennom språkbruk, noe som for eksempel understrekes gjennom bruken av begrepet «hørselstap», som drøftet ovenfor. Audisme kan sees på som en form for språklig ideologi, som igjen kan utløse ulike språkholdninger. En holdning er en indre, psykologisk tilbøyelighet som kommer til uttrykk ved at individet vurderer ett eller annet i den ytre verden mer eller mindre fordelaktig eller ufordelaktig (Kulbrandstad, 2016, s. 248). En språkholdning vil altså være knyttet til et individuelt nivå, der de oppfatningene man har er et resultat av at man selv har gjort en avgrensning av hva man mener er fordelaktig, og en språkideologi vil være knyttet til et kollektivt nivå.

3.5. Språk og identitet

«Når noen lykkes i å stemple et språk som mindreverdig, så har vedkommende samtidig sikra seg et 'nakketak' på den kulturen og det folket som bruker dette språket (Blakar, 2006, s. 116). Språk er altså tett knyttet opp mot identitet, på flere og komplekse måter, og blir situert, formet og produsert under sosiale, sosioøkonomiske, historiske og språkideologiske forhold (Svendsen, 2021, s. 156). Dersom man ser på identitet fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv, vil identitet bli oppfattet som et produkt av en gitt interaksjon og samhandling, og fungerer altså som et kulturelt og sosialt fenomen snarere enn et indre psykologisk fenomen (Svendsen, 2021, s. 155). Man kan derfor si at når døve gjennom historien har blitt møtt med ulike syn og holdninger knyttet til deres språk, så blir de også møtt med ulike syn og holdninger knyttet til dem selv og deres identitet (Raanes, 2018, s. 514). Med andre ord så vil de språkideologiene som er knyttet til norsk tegnspråk også være knyttet til tegnspråkbrukerne som individer. For å sitere psykiater Terje Basilier, som også jobbet mange år med døve mennesker: «Hvis jeg sier nei til et språk, har jeg sagt nei til personen fordi språket er en del av oss selv» (Raanes, 2018, s. 531).

Relevante begreper når det kommer til språk og identitet er *sosial identifisering* og *sosial sammenlikning*. Sosial identifisering er en prosess der man identifiserer seg med en gruppe (Svendsen, 2021, s. 155). Mange hørende barn som har vokst opp med døve foreldre, og på den måten har norsk tegnspråk som sitt førstespråk, identifiserer seg

først og fremst som en del av døvesamfunnet, fordi det er det man har vokst opp i og som man identifiserer seg mest med. Sosial sammenlikning, derimot, innebærer at man sammenlikner ulike samfunnsgrupper og vurderer andres grupper som mindreverdige enn de gruppene man tilhører selv (Svendsen, 2021, s. 155). Disse begrepene skal vi drøfte i lys av eksemplene som blir beskrevet i Løkken & Ringsø (2013).

4. Analyse og drøfting av datamateriale

I kapittel fire av oppgaven skal jeg gå i dybden på hvordan tegnspråk og tegnspråkbrukere har blitt møtt i det norske samfunnet, gjennom å drøfte to eksempler fra Ringsø & Løkken (2013), drøfte observasjoner som jeg selv gjorde under min uoffisiell rolle som tolk i en begravelse, og diskutere begrepet «hørselshemming» som et negativt ladd begrep.

4.1. Kommunikasjonssvikt kan føre til avmaktsfølelse og isolasjon

Innledningsvis presenterte jeg et tilfelle, beskrevet i «Døv pasient, hva nå?» (Løkken & Ringsø, 2013, s. 35), hvor en döv sykehusinnlagt pasient forsøkte å uttrykke at han hadde magesmerter, men istedenfor ble han servert et par brødskeer av en hørende sykepleier. Vi har diskutert ovenfor hvordan språk og makt henger tett sammen, og man kan anta at hendelsen skjedde på grunn av at kommunikasjonen sviktet dem imellom og ikke på grunn av at sykepleieren hadde dårlige hensikter. Likevel understreker situasjonen hvordan døve, gjentatte ganger, blir fratrukket de rettighetene man har som menneske. Som sykehuspasient har man krav på å at informasjonen tilpasses ens personlige språkbakgrunn, noe som innebærer at helsepersonellet må – så langt det lar seg gjøre – sikre seg at pasienten har forstått innholdet (Løkken & Ringsø, 2013, s. 35). Dette er et eksempel på hvordan tegnspråkbrukere har blitt utsatt for en form for, ubevisst eller bevisst, maktmisbruk, i møtet med hørende. Om sykepleieren gav opp å prøve å forstå pasienten, og trakk en slutning til beste forklaring, eller om hun oppriktig trodde at pasienten var sulten, er vanskelig å konkludere seg fram til, men pasienten sitter uansett igjen med en avmaktsfølelse som følge av hendelsen, uavhengig av intensjonen til sykepleieren. I tillegg resulterer hendelsen i at pasienten ser seg nødt til å ufrivillig fraskrive seg sine rettigheter som menneske og pasient, og tyr til resignasjon, i frykt for at framtidige misforståelser kan få alvorligere konsekvenser (Løkken & Ringsø, 2013, s. 37).

Denne situasjonen underbygger det at det er et privilegium å være hørende i en verden som tilrettelegges og utformes etter den hørende majoriteten. Dersom pasienten hadde vært hørende, eller dersom sykepleieren hadde kunnet tegnspråk, kunne pasienten ha gitt uttrykk for sine behov og sykepleierne hadde kunnet informert og kommunisert tilbake. Dette eksemplifiserer altså hvordan dövhet ikke er et sosialt avvik, men hvordan det fungerer som et sosialt avvik i en situasjon hvor man ikke deler samme språk. Dersom samfunnet hadde blitt tilrettelagt og utformet etter døve mennesker, så hadde ikke det å være döv blitt sett på som en hemning. Dette er altså et resultat av at de døve blir oppfattet og behandlet som «de andre», de som skiller seg fra majoriteten.

4.2. Retten til tolk: Hva skjer i praksis?

Løkken & Ringsø (2013) beskriver også en situasjon der en döv pasient gjentatte ganger ba om tolk under sitt sykehusopphold, og ble avvist alle gangene med en beskjed om at det var vanskelig å få tak i tolk på dagtid. I løpet av behandlingen fikk hun lite eller ingen informasjon om sin egen tilstand, og slike situasjoner kan føre til at man som døvt

menneske føler seg isolert, redd og hjelpeløs (Løkken & Ringsø, 2013, s. 38-39). En eventuell tolk bør fungere som et hjelpemiddel dersom to parter har vanskeligheter med å forstå hverandre, og det er altså begge partene som har bruk for tolk (Grønlie, 2005, s. 51). Synet på at tolk kun er til stede for den hørselshemmede er på den måten en form for audistisk tankegang, der man gir uttrykk for at det er den hørselshemmede som har skyld i kommunikasjonssvikten. Samtidig kan det være en form for sosial sammenlikning, der man gir uttrykk for at tegnspråkbrukere, som de hørende ikke har sosialt identifisert seg med, er mindre verdt enn de hørende. På den ene siden kan man argumentere for at dette trolig ikke er en bevisst tankegang fra sykepleieren sin side, og muligens har hun erfart tidligere at det å få tak i tolk faktisk er vanskelig på dagtid. Man kan også vurdere andre mulige grunner for at tolk ikke ble bestilt, som for eksempel økonomiske grunner. På den andre siden er ikke dette relevant, ettersom det uansett er slike holdninger, og hvordan man som hørende «gir opp» den døve, som bidrar til at tegnspråk og tegnspråkbrukere blir diskriminert i det hørende norske samfunnet.

Selv om man har krav på tolk, så er det altså ikke alltid at dette kravet opprettholdes. Etter mitt årsstudium i norsk tegnspråk, hadde jeg en uoffisiell rolle som tolk i en begravelse. Tegnspråkbrukeren var en eldre mann som bodde på et eldre hjem, og da jeg skulle hilse på han noen dager før begravelsen, ble jeg advart av de ansatte om at han trolig var svært dement, uten at de hadde fått det medisinske bekreftet. Det var ikke forsøkt å bestille tolk tidligere, ettersom de mente at han ikke kunne kommunisere i det hele tatt lengre. Disse antakelsene opplevde jeg som svært ukorrekte da jeg kommuniserte med vedkommende, ettersom han gav uttrykk til å forstå hva jeg kommuniserte, samt forsøkte å ta i bruk tegnspråket selv. Antakelsene til de ansatte på hjemmet ser ut til å være et resultat av at tegnspråkbrukeren tidligere har forsøkt å ta i bruk talespråket og har gjentatt de samme få frasene hver gang han ønsket å kommunisere, trolig på bakgrunn av at det er disse frasene som han tidligere har lyktes i å gjøre seg forstått med. Det har altså vært et forsøk på å kommunisere med omverdenen, på tross av at forutsetningene mellom tegnspråkbrukeren og de hørende har vært dårlige.

At det ikke har blitt forsøkt å bestille tolk tidligere er et lovbrudd, diskriminerende, og umenneskelig. Et språk må vedlikeholdes, og gjennom å ikke ha fått praktisert tegnspråket i løpet av flere tiår, har mannen også glemt en rekke tegn, og hans evne til å kommunisere har blitt svekket i svært stor grad. Han har altså blitt utsatt for en grov form for audisme, hvor hans intelligens og evner har blitt nedvurdert som følge av at han ikke har kommunisert etter de hørendes premisser. Døvheten hans har blitt behandlet som et hørselstap, istedenfor en døv gevinst, og han har blitt frastjålet de rettighetene som kommer med det å være menneske. Selv om han har hatt krav på tolk i mange år, står han i et asymmetrisk maktforhold der hans behov har blitt bortforklart og ikke tatt på alvor. Dette tydeliggjør hvordan språklige minoriteters rettigheter ikke alltid blir fulgt opp i praksis, selv om de er beskyttet i form av lovgivning.

4.3. Døve mennesker blir frastjålet sin menneskelighet

Når jeg sier at man blir «frastjålet de rettighetene som kommer med det å være menneske», er det ment for å problematisere i hvor vidt grad de døve pasientene har blitt behandlet som mennesker. Forskjellen på mennesker og andre arter har ofte blitt forklart med at mennesker har en kompleks språk- og kommunikasjonsevne som dyr ikke har. Dersom det å snakke blir sett på som en forutsetning for språk, så vil døve mennesker på den måten bli frastjålet sin egen menneskelighet. Det å være døv vil altså indirekte bli sammenliknet med det å være et dyr (Bauman, 2004, s. 242). Dersom man behandler talen som det essensielle ved kommunikasjon, er det altså et slikt perspektiv

man er med på å fremme. Man kan også argumentere for at de tre døve tegnspråkbrukerne, som ble presentert ovenfor, har blitt frastjålet sin menneskelighet i møte med det hørende samfunnet. De har ikke fått mulighet til å uttrykke seg, å gjøre seg forstått, og på den måten fått svekket sin evne i å kommunisere med omverdenen. Igjen, hvis kommunikasjonen er det som skiller mennesket fra dyr, kan man argumentere for at de tre døve tegnspråkbrukerne ikke har blitt behandlet som mennesker.

4.4. Hørselshemming som begrep

Det er dog ikke bare hvordan man behandler tegnspråkbrukere som er av betydning når det kommer til hvordan tegnspråk blir satt i et asymmetrisk maktforhold. En annen måte denne skjevfordelingen av makt kommer til uttrykk på, er gjennom hvordan språket og språkbrukerne blir *omtalt*. Som nevnt tidligere kan altså språket i seg selv fungere som et maktinstrument. I teoridelen har jeg trukket fram hvordan begrepet «hørselstap» fremmer et negativt syn på det å være døv, og det samme gjelder begreper som for eksempel «hørselshemming». I Den Norske Akademiske Ordbok beskrives ordet «hemning» blant annet som «noe (omstendighet, forhold) som hemmer en; hindring» (Hemming, u.å.). På den ene siden kan man argumentere for at ordet «hemmet» tilfører et negativt syn på det å ha hørselsnedsettelse, ettersom ordet i seg selv er negativt ladd. På den andre siden vil døve mennesker på flere måter møte på hindringer som følge av at de har hørselsnedsettelse. Om de er hemmet av det å være døv er en annen sak. Som diskutert ovenfor, hadde man altså ikke hatt utfordringer dersom alt var tilrettelagt etter det døve mennesket. Er det da selve fraværet av hørsel som utgjør denne hemningen, eller er det den hørende majoriteten? Det å måtte leve etter den hørendes premisser, som døv tegnspråkbruker, er en utfordring. Hørselshemming er noe som skader menneskets tilgang til de hørende sitt språklige miljø, og det er lite kunnskap om hvor viktig hørselen er i en verden som den hørende majoriteten strukturerer (Grønlie, 2005, s. 11). Ved å problematisere ordet «hørselshemming» er det altså ikke forsøkt å si at døve ikke møter på hemninger og utfordringer i møtet med hørende, men å sette spørsmålsteget rundt *hva* det er som utgjør denne hindringen.

5. Konklusjon

Selv om norsk tegnspråk er beskyttet og anerkjent av den språkloven, hvor dets språklige og kulturelle uttrykk skal likestilles med norsk talespråk, så er det altså lang vei mellom teori og praksis. I denne oppgaven har vi sett på hvordan tegnspråkbrukere og språket i seg selv har blitt møtt med negative språkholdninger og språkideologier som kan forstås som en form for diskriminering og audisme. Denne praksisen har blitt eksemplifisert gjennom to situasjoner som ble beskrevet i artikkelen «Døv pasient, hva nå?» (2013) av Marita Løkken og Torill Ringsø, der vi har fått et innblikk i hvordan døve pasienter ikke får tilfredsstillt sine behov og rettigheter i møtet med hørende sykepleiere, som følge av kommunikasjonssvikt. Vi har sett på hvordan en slik form for kommunikasjonssvikt kan føre til at den døve føler seg maktesløs, hjelpeløs og isolert, og hvordan man noen ganger må fraskrive seg sine egne rettigheter i frykt for misforståelser som kan føre til alvorlige konsekvenser. Alvorlige konsekvenser kan også oppstå som følge av resignasjon, i tillegg til at kommunikasjonssvikt kan ha negativ innvirkning på den individuelle identitet og selvfølelse, og dette understreker viktigheten med at man tilrettelegger kommunikasjonen slik at alle parter kan forstå hva som formidles og også har mulighet til å gjøre seg forstått selv. Det som gjør hørselshemming

til en *hemming* og til noe alvorlig handler om akkurat det, det at kommunikasjonen ikke blir tilrettelagt den døve. Hemningen er altså et sosialt konstruert avvik.

Utfordringer som man kan møte på i kommunikasjon mellom tegnspråkbrukere og hørende har også blitt eksemplifisert med egenerfarte opplevelser. Den eldre tegnspråkbrukeren som har blitt utsatt for grov audisme og maktmisbruk gjennom store deler av sitt liv, er trolig ikke dement, på tross av at det er det inntrykket som de hørende ansatte på eldreheimen har fått. Hans kommunikasjonsevne er sterkt preget av å ha levd et liv som døv i de hørendes verden, med liten eller ingen mulighet til å kommunisere med andre tegnspråkbrukere. Han er med dette et oppsiktsvekkende og skremmende eksempel på hva som kan skje dersom man ikke får sine individuelle språklige forutsetninger tilrettelagt og dersom man frastjeles sin menneskelighet i form av audisme og diskriminering.

Kommunikasjon er, som drøftet ovenfor, en stor del av det å være menneske, og på den måten er språk og identitet tett knyttet sammen. Dette betyr at språklige minoriteter, som for eksempel norske tegnspråkbrukere, som kjemper for å få sitt språk anerkjent, akseptert og respektert, også kjemper for at sin egen identitet og kultur skal bli møtt med de rettighetene og aksepten som man bør få i et flerkulturelt samfunn. Det at norsk tegnspråk og dets brukere ikke har blitt behandlet som likestilt med norsk talespråk, skyldes til syvende og sist de språkholdningene som finnes på individnivå, der hørende har tatt i bruk sosial sammenlikning for å vurdere sine egne egenskaper som mer verdt enn de døves egenskaper, og de språkideologiene som man finner på systemnivå, der tegnspråk og dets brukere har blitt diskriminert og behandlet som mindreverdige. Man kaller altså Norge et flerspråklig samfunn, men i hvilken grad er vi egentlig flerspråklig når man som bruker av et minoritetsspråk blir utsatt for diskriminering, språkideologier og maktmisbruk, og hvor man må leve etter majoritetens språklige premisser?

Litteraturliste

Primærlitteratur

Løkken, M. og Ringsø, T. (2013). «Døv pasient, hva nå?». I: *Kreftsykepleie* (s. 35-41). Nr. 1, 2013, årgang 28.

Sekundærlitteratur

Svendsen, B. A. (2021). *Flerspråklighet. Til begeistring og besvær*. Gyldendal.

Blakar, R. M. (2006). *Språk er makt*. Pax forlag A/S.

Grønlie, S. M. (2005). *Uten hørsel? En bok om hørselshemming*. Fagbokforlaget. Hemning. (u.å.). I Den Norske Akademis Ordbok. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. Hentet mai 2024 fra <https://naob.no/ordbok/hemming>

Kulbrandstad, L. A. (2016). Språkholdninger. *NOA – Norsk som andrespråk*, 31(1-2).

Raanes, E. (2018). Andre språk i Noreg. I: Bull, T., Karlsen, E., Raanes, E., og Theil, R. (2018). *Norsk språkhistorie II: praksis*. Novus forlag AS.

Bauman, H-Didriksen L. (2004). «Audism: Exploring the metaphysics of oppression». I: *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9(2).

Hualand, H. (2007). *I endringens tegn*. Fagbokforlaget.

Språklova. (2021). *Lov om språk* (LOV-2021-05-21-42). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-05-21-42>

